

Lívia Hlavačková

Od elixírov po lieky

artis
omnis

MINULOŠŤ A SÚČASNOŠŤ MÁGIA A VEDA
TVRDENIA A DŮKAZY

Od elixírov po lieky

Odborní recenzenti:

PharmDr. Zuzana Baťová, PhD.

Mgr. Dominik Grék, DiS.

Doc. MUDr. JUDr. Peter Kováč, PhD. et PhD.

Mgr. Branislav Kovár, PhD.

© Lívia Hlavačková 2023

Cover © Peter Dlhoplček 2023

Slovak Edition © Artis Omnis 2023

ISBN 978-80-8201-219-7

Lívia Hlavačková

Od elixírov po lieky

MINULOSŤ A SÚČASNOSŤ • MÁGIA A VEDA • TVRDENIA A DÔKAZY

artis
omnis

PodĀakovanie

Kniha, ktorú drĀíte v ruke, by vĀbec nevznikla bez podpory a pomoci mojich priateľov. Špecificky sa chcem na tomto mieste poĀakovať za odborné komentĀre, pripomienky a podnety na zlepšenie textu odborným recenzentom:

PharmDr. Zuzane Baťovej, PhD., farmaceutke so skúsenosťami z lekárne, Farmaceutickej fakulty Univerzity Komenského, ŠtĀtneho ústavu pre kontrolu lieĀiv a spoločnosti zameranej na klinické skúšanie nových liekov.

Mgr. Braňovi Kovárovi, PhD., archeológovi, ktorý v súčasnosti pôsobí v Archeologickom ústave Slovenskej akadémie vied a tiež na portáli HistoryLab.sk (predtým HistoryWeb.sk). V minulosti sa venoval rôznym archeologickým výskumom, napríklad v Guatemale, Kuvajte alebo Sudáne, pracoval ako redaktor v Historickej revue a je tiež zostavovateľom a autorom viacerých vedeckých a populárno-náuĀných historických knĀh.

Doc. MUDr. JUDr. Petrovi KovĀĀovi, PhD. et PhD., súdnemu lekárovi a právnikovi v súčasnosti zameranému na rôzne aspekty medicínskeho práva, autorovi učebnice súdneho lekĀrstva pre právnikov a mnohých iných knĀh, Ālánkov Āi popularizaĀných textov.

Mgr. Dominikovi Grékovi, DiS., farmaceutovi a historickému šermiarovi so skúsenosťami s prácou v lekárnĀ, v laboratĀriách a tiež s rôznorodými vedomosťami o živote Āi boji v rôznych historických obdobiach.

ZĀroveň chcem poĀakovať redaktorom, ktorí mi pomohli vylepšiť rukopis a vychytať nielen preklepy, ale aj rôzne štylistické neduhy a iné zádrhy v texte:

Mgr. Milanovi ŠevĀíkovi, knihovedcovi zaoberajúcim sa najmä kniĀnou kultúrou 16. a 17. storoĀia, ktorý v súčasnosti pôsobí ako kurĀtor historickej kniĀnice ZĀpadoslovenského múzea v Trnave.

Andrei Harmanovej, šĀfredaktorke vydavateľstva Artis Omnis.

Viaceré, nie vĀak vĀetky, z kapitol tejto knihy pôvodne vznikli ako Ālánky do newslettera. Preto moja vĀĀaka patrí aj **Ing. TomĀšovi StraňĀkovi**, ktorý mnohé texty preĀítal eĀte pred vydaním ako druhý pár oĀí, a tiež vĀetkým **zvedavcom**, ktorí newsletter Āítali, kým vychĀdzal, a dodĀvali mi energiu pokračovať.

V neposlednom rade Āakujem vydavateľstvu **Artis Omnis** za to, ŀe ma presvedĀilo dať knihu dokopy a dalo jej ŀancu. **ManĀelia Harmanovci**, vy dobre viete, ŀe keby niet vaĀej podpory, tĀto kniha nikdy neuzrie svetlo sveta.

Za vĀetko zo srdca Āakujem.

Úvod

Keď sa ponoríme do histórie medicíny a farmácie, zrazu sa dokážeme pozrieť na súčasné lieky úplne iným pohľadom a uznaním. Možno lepšie oceníme, akou cestou si dnes musia prejsť od nápadu až po recept. Možno ľahšie rozpoznáme šarlatánov, ktorí sa nám snažia predať ničím nepodložené nafúknuté sluby.

Kniha vás prevedie od antického Grécka cez stredovek, novovek, hrozivé príbehy zo začiatku 20. storočia až po súčasné pravidlá, ktoré platia pre lieky. Jej cieľom nie je obsiahnuť túto komplexnú, medziodborovú tému do hĺbky. Určite by sa dalo povedať aj viac, než sa píše na nasledujúcich stránkach. Napríklad by sa dali spomenúť praveké nálezy, priblížiť históriu iných starovekých kultúr, viac sa povenovať jednotlivým storočiam, vysvetliť detaily o ceste liekov do lekárne, ich kontrolovaní či hodnotení ich bezpečnosti, kategorizovaní, preplácaní, o ich predpisovaní, vydávaní... To už by však vznikla hrubočizná učebnica, po ktorej by zrejme siahol iba málokto. Presne to som nechcela.

Túto knihu som zostavila najmä s myšlienkou na ľudí, ktorí sa medicíne či farmácii nevenujú a ktorí sa chcú zorientovať v mori užitočných aj neužitočných informácií a dezinformácií týkajúcich sa nielen skutočne liečivých, ale aj „čarodejných“ prípravkov. Verím však, že zároveň poskytne zaujímavé čítanie všetkým, ktorí sa radi dozvedajú nové veci.

Lívia Hlavačková

PRADÁVNE ČASY

1. Magické myslenie a Asklépiov kult

Magické myslenie je veľmi staré. Ide o myslenie vychádzajúce z viery, že akési nadprirodzené, magické či mystické sily môžu ovplyvniť náš život, šťastie, lásku či zdravie. Ak ste si niekedy zaklopali na drevo či hodili mincu do studne, aj to môžu byť niekedy prejavy magického myslenia. Tento typ myslenia je nám taký blízky, že občas musíme vynaložiť skutočné úsilie, aby sme ho rozpoznali a nenechali sa ním uniesť.

Na magickom myslení sú založené niektoré šarlatánske techniky dnešných dní. Historicky ide o ekvivalent liečby založenej na vidinách a snoch. A to je spôsob liečby, od ktorej sme sa odklonili prostredníctvom Hippokrata už pred asi 2 500 rokmi. Aj vďaka tomu naša, teda takzvaná západná medicína, volá Hippokrata s láskou „otec medicíny“. Pred Hippokratom totiž v medicíne viedlo práve magické myslenie a jeho symbolom bol Asklépios, podľa legendy syn Apolóna. Asklépiove mýtické dcéry zároveň reprezentovali aspekty liečenia – Hygieia mala na starosti hygienu, Iaso sa starala o rekonvalescenciu, Akeso zodpovedala za liečenie ako proces, kým ich sestra Panakeia reprezentovala všeliek, no a Aiglé bola bohyňou dobrého zdravia.

Ťažko povedať, či šlo o skutočného lekára, okolo ktorého sa vytvorili legendy, alebo výlučne mýtickú postavu. Zdroje sa rôznia. Napríklad u Homéra (8. stor. pred n. l.) figuruje Asklépios ako šikovný, ale smrteľný lekár. Neskôršie zdroje mu už pripisujú božský pôvod. Okolnosti okolo Asklépiovho narodenia a vôbec toho, kto bola jeho matka, sú tiež v každej legende opísané inak. Viaceré sa zhodujú, že ho medicínu naučil Apolón.

Socha Asklépia.
Zdroj: Depositphotos.
Autor: Zwiebackesser

Chrámý ako miesta liečenia

Legendy pripisujú Asklépiovi zázračné činy a veľa vzkriesených mŕtvych. Vraví sa, že boh podsvetia Hádes sa sťažoval Diovi, že mu Asklépios kradne ľudí. Či už na Hárovu žiadosť alebo z vlastnej vôle, Zeus zabil Asklépia bleskom. Spôsobilo to malý konflikt medzi bohmi, ktorý napokon skončil tým, že Zeus Asklépia vzkriesil a našiel mu miesto na Olympe. Práve tieto legendy viedli k vytvoreniu kultu Asklépia a tiež chrámov, do ktorých ľudia chodili, aby sa vyľiečili, takzvané asklépieia alebo asklépióny.

Liečba začínala zvyčajne rituálom očistenia (*katharsis*) spočívajúceho v diéte, kúpeľoch a vyvolaní vracania. Tieto rituály sa zameriavali aj na emočnú stránku. Ak bolo treba, pacient sa mal vykričať či vyplakať, alebo vyjadriť svoje city cez umenie. Ponúkli sa tiež obeť bohu, teda Asklépiovi. Potom mal chorý stráviť noc v svätyni, čo sa volalo *incubatio*. Počas spánku na svätom mieste sa okolo neho pravdepodobne krútili rôzne nejedovaté hady, ktorých boli svätyne plné. Chorý ráno opísal sen, ktorý sa mu sníval. V sne ho mohli navštíviť Asklépiove dcéry alebo dokonca samotný Asklépios. Sny boli však zvyčajne skôr symbolické a kňaz ich musel interpretovať.

Podľa snov predpísali liečbu zväčša vo forme návštevy kúpeľov či telocvične *gymnasium*. Liečba však zahŕňala aj chirurgické techniky ako napríklad vypustenie dutiny naplnenej hnisom (absces) či vybratie cudzieho telesa. Predpokladá sa, že tieto výkony robili kňazi, kým boli pacienti v snovom stave, možno dokonca navodenom ópiom či inými podobnými substanciami. Šlo teda o medicínske praktiky založené najmä na viere a mystike a podobné začiatky mala medicína aj v Indii či v Číne.

Úpadok Asklépiovho kultu

Od viery, že choroby spôsobujú nadprirodzené sily, sa odklonil Hippokrates a vytvoril teóriu vzniku chorôb na základe poruchy rovnováhy. Ne predstavujte si to však tak, že po Hippokratovi sa na kult Asklépia zabudlo. Vôbec nie. Na Asklépia sa odvolával Hippokrates, Celsus a aj Galén.

Asklépiov kult fungoval popri veľikánoch antickej medicíny až do 3. storočia. Vtedy sa začalo presadzovať kresťanstvo a zároveň niekedy vtedy zničilo zemetrasenie Asklépiov chrám v Pergamone, teda v najväčšom centre Asklépiovho kultu. Asklépios však s nami ostáva dodnes. Aj keď často už len symbolicky so svojou palicou a jedným hadom, čo je symbol dnešného lekárstva.

Asklépiova palica

Je viacero teórií vzniku Asklépiovej palice, jedna fascinujúcejšia než druhá. Jedna odkazuje na povest', v ktorej Asklépios zachránil človeka po uštipnutí smrteľne jedovatým hadom. Ďalšia vraví, že sa okolo palice neobotáča had, ale parazit *Dracunculus mediensis*. To je parazit, ktorý sa do človeka dostane cez vodu, prehryzie sa cez zažívací trakt a až dospeje, presunie sa do nohy, kde sa vytvorí boľavý pluzgier. Nakazený hľadá úľavu vo vode, vtedy však pluzgier praskne, *Dracunculus* sa vytrčí von a nakladie do vody svoje potomstvo. Liečba spočívala v natočení parazita na paličku, keď vykukol spod kože. Podľa inej teórie mal had na palici symbolizovať zvliekanie z kože, obnovenie a znovuzrodenie, kým palica predstavovala oporu, ktorú dáva medicína chorému. A takto by sa dalo pokračovať. Zaujímavé je, že v stredoveku sa Asklépiova palica ako symbol nepoužívala, lekárstvo symbolizovala nádoba na diagnostiku moču, takzvaná *matula*.

Ak niekde zbadáte symbol s dvomi hadmi a krídlami na vrchu palice, tak vedzte, že to je kaduceus (*caduceus*) – symbol boha Herma, teda patróna poslov a obchodníkov. Často sa to mylí. Boha Herma uctievali Rimania ako boha Merkúra a odtiaľ bol už len krôčik k tomu, aby sa v stredoveku využíval kaduceus ako symbol v astrológii, astronómii a alchýmii pre planétu Merkúr a ortuť (latinsky *mercurium*).

Postupne, zhruba od 16. storočia, keď sa diagnostika z pacientovho moču začala považovať za zastaralú, sa lekári a farmaceuti vrátili k Asklépiovej palici a používajú ju doteraz. Kaduceus sa začal používať ako symbol obchodu, expedícií a ciest, až kým neprišiel začiatok 20. storočia a americká armáda nepoužila kaducea pre svoje zdravotnícke jednotky. Spravili tak omylom? Nie. Schválne. Vybrali ho, aby symbolizoval možnosť mobility a rýchleho presunu všetkých zdravotných zložiek, teda aj nelekárov, tam, kde ich treba. To však mnohí nevedeli a nevedia, a tak sa často kaduceus pletie s Asklépiovou palicou.

Zdroje

ATSM, Aaron J. Theoi Greek Mythology [online]. [Cit. dňa 25-07-2023]. Heslo *Asklepios*. Dostupné na: <<https://www.theoi.com/Ouranios/Asklepios.html>>.

ERGIL, Kevin V. *Ancient Healing: Unlocking the Mysteries of Health & Healing Through the Ages*. Lincolnwood, IL: Publications International Ltd, 1997. ISBN 9780785324317.

HART, G. D. Asclepius, god of medicine. In *Canadian Medical Association Journal*, 92 (5), s. 232. 1965.

Greek Medicine. In *National Library of Medicine* [online]. [Cit. dňa 25-07-2023]. Dostupné na: <nlm.nih.gov/hmd/greek/greek_asclepius.html>.

KOMOROVSKÝ, Ján. *Po cestách Asklépiových. Od mýtov a mágie k medicíne*. Bratislava: Tatran, 1994. ISBN 80-222-0325-4.

MARCH, Jennifer R. *Dictionary of Classical Mythology*. Hawertown, Pennsylvania: Oxbow Books, 2014. ISBN 9781782976356, s. 1 – 432.

PORTER, Roy. *Dějiny medicíny: Od starověku po současnost*. Praha: Prostor, 2013. ISBN 978-80-7260-287-2.

Socha Hippokrata.
Zdroj: Depositphotos.
Autor: vkarafill.

2. Hippokratov princíp štyroch štiav

Hippokrata považujeme za otca medicíny, pretože položil základy liečby založenej na vedeckej teórii, a nie na mágii. Tento princíp sa na európskom kontinente využíval ďalších pár tisíc rokov. Niektoré ním opísané zákonitosti či postupy liečby platia aj v súčasnosti, mnohé iné sme dávno opustili. Hippokrates je teda otcom medicíny nie preto, že by bol neomylný, ale preto, že zmenil dovtedajší prístup k liečbe.

Hippokrates sa narodil okolo roku 460 pred n. l. na gréckom ostrove Kos. To je jediné, čo o ňom vieme s istotou. Všetko ostatné sú legendy. Mnohí jeho životopisci sa narodili dávno po ňom. Úplne prvý, kto písal o Hippokratovom živote, bol Soranus (1. – 2. stor. n. l.), a ten sa narodil asi tak o 500 – 600 rokov neskôr. Neskoršie životopisy vznikli aj viac než tisíc rokov po Hippokratovej smrti. Tolko k presnosti údajov.

Corpus Hippocraticum – napísal ho Hippokrates?

Pre medicínu sú podstatné najmä Hippokratove spisy, teda *Corpus Hippocraticum*. To je šesťdesiat medicínskych textov. Ani o jednom však nevieme s istotou povedať, či ho napísal samotný Hippokrates, alebo tak spravili jeho žiaci. To, čo vieme, je, že reprezentujú Hippokratovu medicínu. A tak sa nápady z tohto diela pripisujú práve Hippokratovi. Hippokratov prístup k medicíne bol vo svojej podstate vedecký.

Diagnózy staval na pozorovaní pacienta, nie na snoch. K slovu sa dostala anatómia a fyziológia. Choroby sa vysvetľovali prírodnými mechanizmami a podobná bola aj liečba, ktorá sa vzdala odkazov na náboženstvo.

Texty opísali a pomenovali mnohé veci, ktoré aj teraz voláme rovnako. Napríklad priniesli slová ako symptóm, diagnóza, terapia, trauma či sepsa. Opísali tiež mnohé choroby a poruchy ako diabetes, gastritída, enteritída, artritída, kóma, paralýza, mánia, hystéria, epilepsia a mnohé iné.

Práve vtedy vzniklo aj slovo rakovina. Až na to, že grécky variant sa odvoláva na kraba, kvôli tvaru tela kraba pripomínajúceho niektoré nádory s výbežkami či nejakými nožičkami. Slovenské slovo rakovina možno vzišlo z nepresného prekladu či zo snahy priblížiť kraba nám známejšiemu vodnému živočíchu. Veď aj znamenie zverokruhu sa u nás odvoláva na raka, ale na maľbách z iných krajín nájdeme kraba.

Štyri šťavy

Asi najpodstatnejšia teória, ktorú Hippokratova medicína priniesla, je tá o šťavách. Založil ju na pytagorejskej filozofii o štyroch živloch (vode, zemi, vzduchu a ohni), podľa ktorej celá príroda vznikla práve z týchto živlov, a zároveň nadviazal aj na egyptskú a mezopotámsku medicínu. Ludské telo sa vraj skladalo zo štyroch štiav:

- žlč (*cholé*),
- čierna žlč (*melancholé*; nemá ekvivalent v skutočnej telesnej tekutine),
- hlien, respektíve akákoľvek číra tekutina (*phlegma*),
- krv (*sangvé*).

Zároveň malo štyri základné princípy či stavy: studený, horúci, suchý a vlhký. V zdraví bolo všetko v rovnováhe, choroba znamenala narušenie rovnováhy. Zaujímavé je, že čímsi podobný koncept tela ako zmenšeniny vesmíru zloženého z prvkov sa zjavil aj v starovekej čínskej a indickej medicíne.

Pri argumentácii vychádzal z pozorovaní, ktoré interpretoval skrz charakter štiav. Napríklad podľa Hippokrata v zime pribúda u človeka hlien, pretože zo štiav svojím charakterom najviac pripomína zimu, čo malo potvrdzovať časté smrkanie a kašľanie. Na jar mala v tele stúpať krv následkom dažďov a teplých dní, keďže krv a jar sú obe teplé a vlhké. V lete zasa stúpala žlč, ktorá prevažovala aj na jeseň, než ju vystriedala čierna žlč.

Pozorovanie a vlastné skúsenosti, teda empíria, boli základom Hippokratovej medicíny. Lekár mal vyšetriť pacienta, zamerať sa na jeho príznaky, z nich mal prísť na správnu diagnózu a liečbu. Oproti diagnostike a liečbe na základe snov to bola obrovská zmena. Práve tento základ klinickej medicíny, ktorý položil Hippokrates, sa používa dodnes.

Na jeho liečbu by sme sa však už teraz asi dívali s nadvihnutým obočím. Rovnováhu živlov dosahoval totiž napríklad podávaním prostriedkov na vyvolanie vracania, zvýšenie močenia, potenia, kašľania či krvácania. Hippokrates nebol taký veľký „fanúšik“ púšťania žilou, akým sa neskôr stal Galén, no aj také praktiky sa našli.

Hippokrates a strava

Ak ste niekde zachytili citát „Nech je tvoje jedlo tvojím liekom“, ktorý sa pripisuje Hippokratovi, vedzte, že sa v skutočnosti v *Corpus Hippocraticum* nenachádza. Hippokrates však kládol veľký dôraz aj na výživu, vzduch, psychické rozpoloženie a aj sociálne elementy, akými boli napríklad štandardy

bývania či hygieny. Často predpisoval prechádzky na čerstvom vzduchu či zdravú stravu.

Nenechajte sa však zmýliť moderným vnímaním dôležitosti správnej výživy. Hippokrates vnímal stravu a životný štýl cez optiku spomínaných štíav. Napríklad aj pôda mala podľa neho obsahovať kyslé, trpké, sladké, slané a iné šťavy, ktoré rastliny prijímali podľa svojej podstaty a premieňali ich na svoje vlastné telá. Podobne sa naše jedlo a vzduch mali premeniť na nervy, svaly, cievy a ostatné časti tela a podporiť či upraviť rovnováhu štyroch štíav.

Hippokratova prísaha

To, prečo je Hippokrates dodnes v povedomí ľudí, je však najmä kvôli Hippokratovej prísaha. Prísaha sa nachádza práve v spomínanom *Corpus Hippocraticum*, kam sa mohla dostať približne dvesto rokov po Hippokratovej smrti. Predpokladá sa, že vznikla pod vplyvom pytagorejskej filozofie. Nevie sa, či ju v tých časoch naozaj lekári skladali.

V súčasnosti žiaden lekár, ktorý vás ošetruje, Hippokratovu prísahu v skutočnosti nezložil, aj keď je to zaužívaný pojem. Keby ju skladal, zaväzuje sa pri Apolónovi, Asklépiovi, Hygiei a Panakei napríklad aj k tomu, že nebude operovať chorého s kameňmi. Alebo k tomu, že sa vzdá túžby po zmyselných pôžitkoch so ženami a mužmi, či už slobodnými alebo otrokmi.

Už roky sa skladá sľub lekára, ktorého znenie vzniklo po druhej svetovej vojne v Ženeve. Jeho idea vychádza z princípov Hippokratovej prísahy. Lenže už nejde o takú prísahu, ktorá si obyčajne berie za svedka nejaké božstvo, a napríklad v angličtine sa používa slovo *pledge* namiesto *swear*.

Hippokratova prísaha

Prisahám pri Apolónovi lekárovi, pri Asklépiovi, Hygei, Panakei a pri všetkých bohoch a bohyniach, ktorých si beriem za svedkov, že podľa svojich síl a svedomia splním nasledujúcu prísahu a nasledujúce záväzky.

Budem si ctíť učiteľa tohto umenia ako vlastných rodičov, dovolím, aby sa podieľal na mojom živote a ak to bude nutné, poskytnem mu vďačne všetko, čo bude potrebovať. Jeho potomkov budem pokladať za bratov a ak sa budú chcieť naučiť tomuto umeniu, vyškolím ich v ňom bez nároku na odmenu a akékoľvek záväzky. Tak isto umožním svojim synom a deťom svojho učiteľa i žiakom, ktorí sa slávnostne

zaviazali lekárskou prísahou, aby sa podieľali na výuke, prednáškach a celej vede, nikomu inému však nie.

Budem určovať životosprávu chorých k ich prospechu podľa svojich síl a svedomia a budem ich chrániť pred každou ujmou a bezpráviím.

Nikomu nepodám smrtiaci jed, aj keby ma o to žiadali, ani to sám nikomu neporadím. Taktiež nijakej žene neposkytnem prostriedok na vyhnanie plodu.

Zachovám vždy svoj život i svoje umenie čisté a bez viny.

Nijkému pacientovi, ktorý trpí na kamene, nevykonám rez, ale odovzdám ho mužom, ktorí sú v tomto odbore skúsení.

Ak vkročím do ktoréhokolvek domu, vojdem tam iba v snahe pomôcť nemocným a vyhnem sa pritom každému podozreniu z nepravosti alebo iného zločinného konania. Rovnako sa vzdám túžby po zmyselných pôžitkoch so ženami a mužmi, či už so slobodnými alebo s otrokmi.

Ak uvidím alebo vypočujem pri svojej lekárskej praxi alebo v súkromnom živote niečo, o čom sa nemá hovoriť, budem o tom mlčať a budem to pokladať za tajomstvo.

Ak budem túto prísahu zachovávať a riadne plniť, nech mi osud dopraje žiť navždy šťastne, tešiť sa úcte u všetkých ľudí a tešiť sa z plodov svojho umenia. Ak ju však poruším a poškrvniím, nech sa stane pravý opak.

Preklad: Jana Bartosiewiczová. Zdroj: KOMOROVSKÝ, Ján. Po cestách Asklépiových. Od mýtov a mágie k medicíne. Bratislava: Tatran, 1994. ISBN 80-222-0325-4, s. 53.

Dnešný Sľub lekára

Ako člen lekárskej profesie:

úprimne sľubujem, že svoj život venujem službe ľudstvu;

budem v prvom rade myslieť na zdravie a dobro svojich pacientov;

budem rešpektovať autonómiu a dôstojnosť svojich pacientov;

zachovám ľudský život v najvyššej úcte;

nedovolím, aby vek, choroba či postihnutie, presvedčenie, etnicita, pohlavie, národnosť, politická príslušnosť, rasa, sexuálna orientácia,

sociálne postavenie či iné faktory vstupovali medzi moje povinnosti a môjho pacienta;

zachovám tajomstvá, ktoré mi zverili, aj po pacientovej smrti;

svoju profesiu budem vykonávať so svedomím a dôstojnosťou a v súlade so správnou lekárskou praxou;

budem sa starať o česť a ušľachtilé tradície lekárskej profesie;

ku svojim učiteľom, kolegom a študentom sa budem chovať s úctou a vďačnosťou, akú si zaslúžia;

budem zdieľať svoje medicínske znalosti v prospech pacienta a pre zlepšovanie zdravotnej starostlivosti;

budem sa starať o vlastné zdravie, duševnú pohodu a schopnosti, aby som mohol poskytnúť starostlivosť najvyššieho štandardu;

nepoužijem svoje medicínske znalosti na porušenie ľudských práv a občianskych slobôd, a to ani pod hrozbou;

tieto sľuby skladám úprimne, slobodne a na svoju česť.

Preklad: Lívia Hlavačková. Zdroj: WMA Declaration of Geneva [online]. [Cit. dňa 25-07-2023]. Dostupné na: <<https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-geneva/>>.

Zdroje

BAILEY, I. ailey, I. Who wrote the Hippocratic Oath. In *West of England Medical Journal*, 106 (4), s. 91, 1991.

CARDENAS, D. Let not thy food be confused with thy medicine: The Hippocratic misquotation. In *E-SPEN Journal*, 8 (6), s. 260 – 262, 2013.

KOMOROVSKÝ, Ján. *Po cestách Asklépiových. Od mýtov a mágie k medicíne*. Bratislava: Tatran, 1994. ISBN 80-222-0325-4.

PARSA-PARSI, R. W. The revised declaration of Geneva: a modern-day physician's pledge. In *Jama*, 318 (20), s. 1971 – 1972, 2017.

Staroveká medicína [online]. [Cit. dňa 25-07-2023]. Dostupné na: <[https://www.upjs.sk/public/media/12374/Staroveká medicína.pdf](https://www.upjs.sk/public/media/12374/Staroveká%20medicína.pdf)>.

YAPIJAKIS, C. Hippocrates of Kos, the father of clinical medicine, and Asclepiades of Bithynia, the father of molecular medicine. In *In vivo*, 23 (4), s. 507 – 514, 2009.

WMA Declaration of Geneva [online]. [Cit. dňa 25-07-2023]. Dostupné na: <<https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-geneva/>>.

Rekonštrukcia chirurgických nástrojov na
ošetrovanie gladiátorov v antickom Ríme.
Zdroj: Depositphotos. Autor: WHPics.

3. Hippokratova medicína nezaspala na vavrínoch

Hoci antická medicína odkazovala na Hippokrata, neprešlapovala stáročia na jednom mieste. Postupne sa zavádzali nové postupy a aj prístupy k liečbe. Niektoré platia dodnes, nad inými by sme sa zrejme pousmiali.

Vývoj k medicíne vždy patril a stále patrí. Len to, čo predtým trvalo generácie, teraz vyriešime vďaka celosvetovému zdieľaniu informácií a kolektívnej práci mnohých vedcov oveľa rýchlejšie. Ľudia využívajúci šarlatánske praktiky radi navodzujú pocit, že „správna“ medicína je tá stabilná a tradičná, najlepšie stáročia či tisícročia stará. Neradi však uvažujú o tom, ako tá ich ospevovaná tradícia mohla vzniknúť. Asi by boli prekvapení, keby vedeli, ako sa ľudia v antike hádali, ktorý prístup k medicíne je ten lepší. Krásne to ilustruje dielo s názvom *De Medicina*, ktorý sa považuje za najdôležitejší medicínsky dokument staroveku.

Celsus bol zrejme encyklopedista alebo „*medical writer*“

História na autora tohto diela na dlhé stáročia zabudla. Objavil ho až v 15. storočí pápež Mikuláš V., ktorý založil Vatikánsku knižnicu. Reč je o Rimanovi menom Celsus, ktorý žil pravdepodobne medzi rokom 25 pred n. l. a 50 n. l. Napriek tomu, že *De Medicina* sa považuje za najvýznamnejšie dielo o rímskej medicíne, nevie sa, či Celsus sám medicínu praktizoval alebo „len“ spísal dostupné znalosti.

Celsus napríklad opísal štyri základné príznaky zápalu, ktoré sa medicína na školách učia doteraz – *calor* (teplo), *dolor* (bolesť), *tumor* (opuchnutie) a *rubor* (začervenanie). Neskôr k tomu Rudolf Virchov (1821 – 1902) pridal *functio laesa* (porucha funkcie). Napriek tomu, že v súčasnosti o zápale a zápalových procesoch vieme oveľa viac, tieto základné príznaky stále opisujú akútny zápal.

Niektoré Celsove opisy platia dodnes

Vďaka Celsovmu dielu vieme napríklad o tom, ako rímski lekári liečili absces, teda ohraničenú dutinu vytvorenú zápalom vyplnenú hnisom. Celsus ho odporúčal opatrne narezať skalpelom, aby hnis vytekol aj z najhlbších častí. Následne sa mala dutina vyplniť medom. Spísal aj najčastejšie